

ВИМИНАЦИЈУМ
- АРХЕОЛОШКО
БЛАГО СРБИЈЕ

КАДА НЕВИДЉИВО ПОСТАНЕ ВИДЉИВО

Одмах иза Христа, у првој деценији првог века, Римљани бирају област недалеко од ушћа Млаве у Дунав да ту поставе свој град. Данас се у атару села Костолац, 12 километара од Пожаревца, налазе остаци Виминацијума – главног града римске провинције Горње Мезијеи, значајног римског војног логора у коме се налазила легија VII Claudia.

Археолошка истраживања Виминацијума, у прекидима, трају више од једног века. Од свих легијских логора који су се налазили на територији некадашњег Римског царства, од Шкотске до Ирана и Ирака, данас се само два налазе на ненасељеним просторима: Карнунтум, недалеко од Беча, и Виминацијум. Испод споја оранице Виминацијум је живео свој подземни живот скоро две хиљаде година. Захваљујући тиму врских стручњака којим руководи др Миомир Кораћ, захваљујући најмодернијим истраживачким методама и техникама, а и свом за археологију више него благодетном положају – успавани град полако поново израња на површину земље, доводећи савременог човека у неверицу пред градитељским, културним и уметничким умећима човека с почетка времена које је дошло после Христа.

Историја каже да је и цар Трајан овуда пролазио, Домицијан је такође био овде, Хадријан је Виминацијуму дао градски статус, и он се пуним називом зове Виминацијум Елијум Хадријанум, што му је омогућило и читав низ бенефиција. Још виши статус приписује се Колонији Виминацијум почетком 3. века. Уопште, развој Виминацијума је толико динамичан да га куга у време Марка Аурелија, средином 2. века – није спречила да се даље развија. Касније, када је Римско царство у општем осипању, када креће инфлација, када су емисије новца честе, Виминацијум цвета и у 4. веку. Елитне римске трупе су регрутоване са тог простора. Све то говори колико је био важан град који од недавно поново постаје тачка на карти – овај пут археолошких дестинација.

ИСКОПАВАЊА ИЗ ВАЗДУХА

Виминацијум одликује и најбогатија збирка римске керамике, која углавном потиче из Некрополе, Града мртвих. Од средине осамдесетих у Виминацијуму је истражено скоро 14 хиљада гробова, пронађено је 30 хиљада предмета, 700 од сребра и злата, а међу њима се налази и

више десетина светских униката. Током 2000. године истраживања су се интензивирала. Нашег домаћина господина Миомира Кораћа питали смо и како је било могуће толико убрзати археологију, доскора једну од спорих наука.

– Звучи помало необично, али ископавања су, условно речено, почела из ваздуха. Прво смо летели над Виминацијумом, анализирали сателитске снимке, стерео-паро аероснимке. Рада Павловић са Рударско геолошког факултета нам је много помогла. Она се бави даљинском детекцијом. Купили смо и велики број аероснимка, односно стерео-парова различитих генерација, из шездесетих, седамдесетих, деведесетих, онда смо их анализирали и пре него што смо уопште почели да копамо, анализом из ваздуха и са површине тла већ смо открили 21 крупан објекат под земљу. После летења спустили смо се на земљу, а онда смо укључили георадаре, радиометре, тресмастере, GPS субсантиметарске тачности... Док су трајале припреме за почетак ископавања повремено смо имали осећај да смо Хегелова деца. Јер Хегел одлично објашњава шта је сазнајно: *Сазнајно је невидљиво учинити видљивим*. Ми смо управо то и урадили. Сада смо могли први пут да видимо шта се налази у земљи пре него што смо почели да копамо. Археолошка ископавања свели смо на минималну зависност од инспирације, интуиције, случаја... То је заиста велики искорак из интуитивне археологије. Археологија је и скупа и спора наука. Зато смо моја екипа и ја поставили јасан циљ, а то је да у следећој деценији, бар у овом делу Европе, постанемо најзначајнији археолошки локалитет. Због таквог циља морали смо добро да се окренемо лево и десно. Сасвим је јасно да нам Помпеја бежи више од триста година, истраживања су почела 1675. године. Немци и Енглези су испред нас за око 150 година...

Како већ ствари тако стоје, занимљиво је чути и зашто сте изабрали да циљ постигнете у следећих десет година?

– Рачуница је јасна. Хајде да колеге из Западне Европе сваке године достигнумо за десет година, па да им следеће деценије мало дишемо за врат. Зато смо, када смо добили новац за локалитет, све то поделили у две кесе. Једна је намењена за све уређаје који ће нам помоћи да скратимо време истраживања и брже и лакше откријемо објекте, другом ћемо финансирати покривање и заштиту објеката које смо открили. Када смо то урадили, одлучили смо се за варијанту да локалитет окренемо ка јавности. Да постане својеврстан археолошки, културни производ. Да овде долазе домаћи и страни туристи, људи који воле ту посебну врсту путовања у прошлост, које нуди археолошко налазиште. Зарада стечена на тај начин била би замајач да сваке године откријемо по још један објекат. Тиме би путања ка циљу који смо поставили била на прави начин трасирана.

Колико је објеката до сада откривено?

– Четири, али су три репрезентативна и они су окосница читаве поставке наше приче: Северна капија војног логора, Античке терме и Царски маузолеј – који је бисер над бисерима. Већ су нам ова три објекта омогућила да се колегама са Запада приближимо за осамдесетак година, у неким областима одмакли смо и корак даље. Виминацијум је модел како треба један археолошки локалитет да се развија. Треба заборавити модел по коме археолози као специфично, затворено друштво дођу на локалитет, раде, а онда оду, а иза њих све то покрије шаш. Сетите се само како је у Грчкој.

Сваки камен је по нечему познат. Туристе воде на извор Дафне степеницама до изнемоглости, а онда се горе одушеве призором. Дакле, свако је од нас помало дете, са знатнијем и авантуристичким духом. Зато мислим да археолошки локалитети треба да добију своје место. Они имају изузетну привлачност, али она није довољно искоришћена. То су неке ствари које смо настојали да променимо.

Иако у исто време постоји и Сингидунум, данашњи Београд, Римљани бирају Виминацијум за престоницу Мезије.

– Римљани су у добром смислу речи били бирократизована држава, која пажљиво бира место на коме ће поставити своје градове. Стратешки интереси су ту веома важни, географски положај такође, изненадићете се колико је еколошки аспект био битан. Виминацијум је на Дунаву, у Римско доба буквално на реци, Дунав се у међувремену мало повукао, залеђе му је рудоносно. Пролази дуж Мораве, на исток према Румунији, Дацији, према Ђердапу, Нишу, чине да Виминацијум буде испресецан мрежом важних праваца и путева. Све је то утицало да баш Виминацијум буде главни град Мезије, а не Сингидунум, који у то исто време постоји. Виминацијум је имао око 30.000 становника, што није мали број за оно време. Сасвим би одговарао милионском граду данас. Легија је бројала око шест хиљада војника, и у Виминацијуму и у Сингидунуму, чак се верује да је и Четврта флавија једно време била у Виминацијуму, па је тек касније пребачена у Сингидунум.

Северна капија, Порта преторија, јесте капија којом је град излазио на луку.

– Ископавањем смо дошли до времена када су Хуни прошли овим просторима и разорили већину градова, укључујући и Виминацијум. Ту су јасни сводари, са ромбоидним елементима на унутрашњој горњој страни капије. Занимљиво је видети и како је изведена техничка вода из логора, какав је то систем канализације постојао у то време, са мрежом поплачаних канала, који показује висок степен урбанизације. То што је до сада откривено је из 5. века, 441. година. Прави развијени Виминацијум је ниже, на 4,70 метара, до њега тек треба доћи.

Античке терме, купатила, јесу специфичност римског времена.

НЕСВАКИДАШЊА ТУРИСТИЧКА ДЕСТИНАЦИЈА

Археолошки парк Виминацијум направљен је за само неколико година, иначе је за сличне резултате раније било потребно више деценија. Од 23. марта ове године на пристаниште Виминацијума стицаће 277 бродова. Првих 12.000 до 15.000 туриста стићи ће водом. Постоји идеја да их 2008. буде и 100.000, а чека их несвакидашњи културно-туристички програм – својеврстан времеплов. Посетиоци ће моћи да виде Маузолеј императора, збирку фресака које представљају врхунац касноантичког сликарства, а део те приче, оживљен у колијама сребрног и златног накита, предмета, керамичких посуда – моћи ће да каже и себи. Циљ тима је да се на Виминацијуму, једном од најзначајнијих археолошких локалитета у југоисточној Европи, што пре учине видљивим раскошни антички тргови и храмови, позоришта и хиподром, купатила, улице и градске четврти, и да се што верније, после много векова, представе нашој и светској јавности.

– Тај простор никако није служио само за одржавање хигијене, мада му је то основна намена, већ и за пословне разговоре. Зато се свака терма састоји из више делова, својеврсних сепареа, у којима се могла заштитити поверљивост разговора. Ту су базени са хладном, топлим и млаком водом, свлачионице, чак је и библиотека нашла своје место у купатилу. Терме су биле неформална средиште друштвеног живота у римским градовима, ту се разговарало, преговарало и договарало. Биле су бесплатне.

Познато је да су Римљани обожавали воду.

– Ритуал уласка у терме био је специфичан. Римљанин се, наравно, прво свуче, одложи тогу, онда долази у простор за потпаривање, где прво загреје своје тело, а онда са оближњег чивилука скине стригил, предмет налик на срп са заобљеним, тупим сечивом. Стригилом се скидао слој прљавштине са тела, а онда се тек спуштало у воду. Терме су импозантних размера, украшене мозаицима и фрескама, са фрагментима мермерне оплате. Све у свему, луксузан простор за уживање, којим је цар чинио милост својим поданицима. Мушкарци и жене су се купали заједно, за стидљивије жене постојала су и одвојена купатила – балнеа. Терме су имале и занимљиву архитектонску потку. Прво су правили под, па су се по њему постављали стубиће, па онда други ниво. Изван објекта су зидане посебне просторије у којима се ложило. Топло ваздух је струјао каналима, што је представљало право подно грејање пре 2.000 година и указује на висок цивилизацијски ниво.

У неким слојевима отишли смо дубље и чак на амфорама нашли напис имп. Домитијана, што значи да је већ у време Домитијана, последње деценије првог века, купатило било у употреби. Крећући ка старијим слојевима принуђени смо да

скидамо наслагe млађих времена, што је понекад прилично тешко за археологе, јер нама је и 4. век значајан.

МИСТЕРИЈА ИМПЕРАТОРОВЕ СМРТИ

Маузолеј императора је до сада најзначајније откриће. То ће бити и једини објекат који ће већ у марту бити отворен за јавност. Око тог открића испреден је и занимљив археолошки трилер. О чему је реч?

– До сада је истражено око 13.500 гробова, сиромашних, богатих, војника... То је било могуће извести јер је Виминацијум на отвореном простору, над већином остатака старих градова надвили су се нови, и ту су овако опсежна археолошка ископавања немогућа. Када археолог током живота истражи шездесетак гробова, онда је он стекао сјајно искуство у својој професији. Ми смо толико гробова откривали дневно. Та чињеница нас је осокопила, осетили смо се важним... А онда те Онај одозго погледа и шеретски упита: *Је л' знаш све о римским некрополама? Ми, наравно, знамо све... А онда Он каже: Кад већ знате све, ево вам и ово, разрешите.* И ту почиње мука. Пред нама је велика одаја, пет

пута пет метара је централни простор и у њему је сахрањена одређена особа. Која?

Археолошки смо знали да смо у средин трећег века, генерално. Нашли смо двадесетак златних предмета у оквиру и око евидентног маузолеја. У гробу под сводом у близини нашли смо остатке женске особе... Нашли смо две златне минђуше, иако је јасно да је гроб плъчакан још у античко доба. У

централном гробу покојник је спаљен на лицу места. У свим осталим гробовима са стране су камени блокови са Маузолеја, које су, очигледно, искористили хришћани у каснијем времену. Све је указивало на то да је реч о изузетно важној личности. Консултовали смо историјске изворе у покушају да сазнамо ко је све од значаја за Римску империју у то време и на том простору могао да се нађе. Знали смо да су се овде организовали царски ловови. Ситуација је следећа. Антички писац Зосим, који пише два века касније, али користи старије изворе, каже да су 250. године Трајан Деције и његов син Херенијус Етрускус ратовали против Гота на доњем Дунаву. Војску им води генерал Требунијан Гал. Ускоро Трајан Деције и његов син гину у заседи. За хиљаду година Римске империје ниједан римски император није убијен у заседи. Када се то догодило, Рим је био у шоку. Млађи син Трајана Деција је у Риму са својом мајком. То је иначе угледна породица, која води порекло из Паноније. Међутим, иако отац млађег сина није спремао за војничку службу, он постаје његов наследник, по наговору мајке. Хостилијан се, заједно са мајком, упућује у Мезију и стиже у Виминацијум јануара 251. године. Консолидује трупе од Немачке до делте Дунава и учвршћује власт. То тако траје једанаест месеци. Новембра исте године поново је Римским царством прострујала вест: Хостилијан је умро од куге.

Да бисмо све то и потврдили научним чињеницама, археолошке остатке оба скелета послали смо у Институт за молекуларну генетику у Сиднеју – да утврде неколико ствари. Пол, старост, узраст, што је природно, али су нас више занимали узрок смрти, куга или не, као и повезаност ДНК мушке и женске особе. Јер читавој причи тон даје и податак да је и императорова мајка умрла од куге, а детективски заплет долази с чињеницом да је за императора постављен Требинијан Гал, човек из сенке. Да ли су археолози и детективи, и да ли смо после скоро две хиљаде година открили позадину једног политичког убиства, показаће резултати анализе у Аустралији. Поступак је дуг, траје око две године, а недавно нам је стигла порука са Института у којој потврђују да располажу са оригиналним античким материјалом. Занимљиво је да иста врста стронцијума који се налази у ДНК људи са одређеног поднебља, постоји и у тлу.

НАЈБОЉЕ ФРЕСКЕ КАСНЕ АНТИКЕ

– Невероватно је шта се то са фрескосликарством догодило у Виминацијуму. У сваком случају, ту је много година пре Пикаса или њему сличних, уметник тога времена пробио канон. Крај 3. и почетак 4. века доноси нову енергију и нову мисао у сликарство, која ће пуни сјај добити тек за хиљаду година у Византији. Портрети из гробница Виминацијума познати су само сликару и наручиоцу. Нико други, до нашег открића, не зна да је сликар генијалан. Ускоро ћемо покренути и захтев да Виминацијум, управо због свега о чему говоримо, буде под заштитом Унеска.

У једној од гробница је насликан вероватно најлепши и најстарији откривени Христов монограм, иначе је то знак који се указао Константину пред битку са Максенцијем.

Говоримо о археологији. Један од њених основних појмова је и археолошка сонда. Како бисте нам је преставили?

– Замислите да вам неко веже очи, онда вас авионом пребаци на неку удаљену дестинацију, потом вас бродом превезе на неку другу обалу, после тога ходате све са повезом преко очију и, на крају, доведу вас на неку непознату дестинацију, скину вам повез, изнад вас је комад неба, испод квадрат земље, а ви треба да погодите где сте. Сличан је пут археолога кроз наслаге времена до истина које треба ископати – до сазнања, до открића.

Драгана МАРКОВИЋ